

Hadis Tercümesinde Şuhûdi Mâzi ve Nakli Mâzi Hakkında Cevdet Paşa'nın Bir Mektubu Üzerine

“Şuhûdi Mâdi’ and ‘Nakli Mâdi’
in Hadith Translation: A
Comment on Cevdet Pasha’s
Letter”

*Mirza TOKPINAR, Doç. Dr.**

Abstract: An incident that seen or a Word that heard in the past demonstrated by past tense in Arabic language. In Turkish language, the same Word is expressed by two different tenses. In hadith literature there are hadiths that need to be translated according to different past tenses. Aforementioned peculiar feature of Turkish language is quite important in terms of credibility of translated hadiths. In this article, a significant letter of Cevdet Pasha about these issues is introduced to the academic World and some other critical issues about hadith translation is discussed.

Citation: Mirza TOKPINAR, “Hadis Tercümesinde Şuhûdi Mâzi ve Nakli Mâzi Hakkında Cevdet Paşa'nın Bir Mektubu Üzerine” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, X/1, 2012, pp. 99-111.

Keywords: Hadith, Translation, Past tense, Hadith Mudallas, Hadith Mursal.

I. Giriş

Bir problem olarak tercüme konusu öncelikle edebiyatçılar ve dilbilim uzmanlarını ilgilendirmektedir. Ancak tercüme konusunu sadece edebiyatçılar ve dilbilimcilerin problemi gibi değerlendirmek elbette doğru olmaz. Akademik her alanda Türkçeye tercüme yapıldığı gibi İslam'ın iki temel kaynağı Kur'an ve hadisten Türkçeye pek çok tercüme yapılmış ve yapılmaktadır.¹ Özellikle bu iki alanda hacmi büyük kitaplar dilimize aktarılmışken bu alanlarla ilgili tercüme teknikleri konusunda yapılan çalışmalar sayıca oldukça yetersiz kalmıştır. Kur'an tercümesi üzerine önemli sayıda çalışma bulunsa da hadisle ilgili çalışmaların çok az oldukları bilinmektedir.

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. tokpinar@hotmail.com.

¹ Tercümenin tarihi hakkında bk. Taceddin Uzun, *Tercüme Sanatı ve Arapçadan Türkçeye Nasıl Tercüme Yapılır?*, İstanbul, 2012, s. 21.

Genel bir bakışla Türkçeye hadis tercümelerinin, tarihimizin Osmanlı döneminden itibaren, günümüze doğru gitgide artan bir gelişme gösterdiği görülür. Bu tercüme Cumhuriyet dönemine kadar, ana hatlarıyla birbirine benzeyen üslup ve metotla icra edilmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, Osmanlı'nın son dönemine benzeyen² fakat ilerleyen zaman içinde günümüz dil kullanımına yaklaşan ifadelerin kullanıldığına şahit oluruz.³ Akademik çalışmalardaki yeni tercüme ise tamamen güncel dil kullanımıyla yapılmaktadır.

Bir ortak özellik tespit etmek gerekirse son zamanlarda gördüğümüz hadis tercüme mütercim, Arapça bilgisine ve Türkçe konuşmasına güvenerek bir çeşit el yordamıyla diyebileceğimiz mütercim kendisinden kaynaklanan doğruluk iddiasıyla gerçekleştirilmektedir. Hâlbuki tercümede, asıl metinde kullanılan kavramlar, kelimeler, deyimler vs. gibi daha çok artırılabilir sorunlar karşımızda durduğu gibi sanatlı edebî metinlerin tercümesi ise başka bir tartışma konusudur. Bazı dilcilerin “anlatım yolu”⁴ dedikleri ifade problemi, çok önemli olduğu gibi her anlamın aktarılacak dildeki karşılığını bilmek ve farklı kelimelerle ifade edilse de onları bulmak esaslı problemlerdendir. Bunların her biri ve burada ifade edilmeyen diğerleri ayrı ayrı ve alt başlıklarıyla detaylı bir şekilde araştırmalara konu olması gerekirken Türkçemizin bu bakımdan fakir olmasının birtakım sebepleri vardır. Bunların en önemlisi, problemin çözümünün çok geniş bir zamanı gerektirdiği ve bu konuda genel geçer kurallar koymanın güçlüğü; Taceddin Uzun'un ifadesiyle “herkes tarafından kabul edilmiş tercüme prensiplerinin mevcut olmadığı”dır.⁵ Ayrıca her iki dilde geniş-yeterli bilginin gerekliliğini ve karşılaşılabilecek tenkitlerden çekinme duygusunu da buna eklemek gerekmektedir. Tercüme tekniklerinin çeşitliliği ise tercihe dönük başka bir problemi gündeme getirmektedir.⁶

Dilcilerin “dil-içi dünya görüşü”⁷ dedikleri, dilin oluşum ve gelişme dönemlerinde izleme imkânı bulduğumuz dillerin kurulma dönemlerine ait araştırmalarda daha kolay fark edilebilen mantıksal kurgu ile oluşup dil mantığı da denilen kısaca varlık-olgu-kelime bütünlüğünden oluştuğunu söyleyebileceğimiz ifade, başka bir deyişle kelime-kullanım ile anlam uygunluğu bir başka problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada,

² Ahmet Naim ve Kamil Miras tarafından Türkçeye tercüme edilen *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tercid-i Sarîh Terceme ve Şerhi*'nde kullanılan üslup son dönem Osmanlı Türkçesi üslubundadır (Ankara 1976-1980, I-XII).

³ Son yıllarda tercüme edilmiş olan *el-Kütübu's-sitte*'ye dâhil eserlerin tercüme gibi.

⁴ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, Ankara, 2009, s. 69-70.

⁵ Taceddin Uzun, *Tercüme Sanatı ve Arapçadan Türkçeye Nasıl Tercüme Yapılır?*, s. 28 vd.

⁶ Tercüme çeşitleri hakkında bk. Doğan Aksan, *a.g.e.*, s. 73-79.

⁷ Bk. Doğan Aksan, *a.g.e.*, s. 74-75.

yukarıda özetlenen hadis tercüme meselelerinden birine işaret eden Ahmed Cevdet Paşa'nın (1823-1895) bir mektubundan hareketle *edâ* metoduna göre, ilk râvinin “*كَلَّ*/kâle” diyerek hadisi nakletmesi halinde hadisin, sahip olduğu tür özelliklerine göre nasıl tercüme edileceği konusu ele alınacaktır. Çünkü bu konuda başarıya ulaşmayı sağlayacak ilk adım, tercümede, aktarılacak dilde kullanılacak kelimeleri dikkatli seçmek kadar onların doğru kiplerini de kullanmak olacaktır.

II. Hadislerin Tercümesi

Bilginlerimiz, hadislerin her birini taşıdığı özelliklerine göre sınıflara ayırmışlar, bu ayırma tabi tutma için de temel olacak bazı hususlar tespit ederek hadisleri farklı isimlerle adlandırmışlardır.⁸ Halk tarafından hepsi aynı sanılsa ve öylece değerlendirilse de hadislerin tamamının aynı olmadığı ehlinin malumudur. Hadisler isnadının ve râvisinin durumuna/*Râvinin ve mervînin hallerine* göre sahih, hasen ve zayıf kısımlarına ayrılır, zayıf hadislerin de çok sayıda çeşidi vardır.⁹ Ayrıca hadisler kaynağına göre merfu, mevkuf, maktu ve uydurma sınıflarına ayrılırlar.¹⁰ Farklılıkları nedeniyle değişik isimlerle anılan hadislerin tercüme edilirken de bu özellikleri gözetilmelidir. Tercümede, rivayet metotlarına göre farklılıklara uyulmalı, özellikle hadisin alınıp öğrenilmesi ile rivayet metodunu/*tehammül ve edâ* ve rivayet lafızlarını içeren bir hadisin bu özelliklerini yansıtan uygun ifadeler kullanılmalıdır. Tabi bunun için öncelikle tercüme edilecek her hadisin durumunun mütercim tarafından bilinmesi gerekir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar hadislerin Türkçeye tercüme edilmesinde râvinin hadisi almasına ve *edâ* lafzına göre tercüme tekniği konusunda bir tartışmanın yapıldığı bilinmemektedir. Fakat Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşayan âlimlerinden Mahmut Es'ad Seydişehri'nin yazdığı *Usûl-i Hadis* adlı kitabın¹¹ kendisine hediye olarak gönderilmesinden sonra Cevdet Paşa'nın (1823-1895), ilk defa bu konuda bir tenkit getirip tartışmayı başlattığını biliyoruz.¹² Cevdet Paşa'nın bir mektupla ifade ettiği bu tenkid¹³

⁸ Bk. Ahmet Yücel, *Başlangıçtan Günümüze Hadis Usûlü*, Ankara, 2009, s. 183 vd.

⁹ Bu konuda hadis usulü kitaplarında çok bilgi bulunmaktadır. Örnek olarak bk. Subhi es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları*, tercüme: M. Yaşar Kandemir, İstanbul, 1997; s. 111 vd.; Ahmet Yücel, *a.g.e.*, s. 213 vd.

¹⁰ Bk. Ali Yardım, *Hadis I-II*, İstanbul, 1997, I, 38-55. Uydurma rivayetler hadis değildir, ancak bunların bir kısmı bazı kaynaklarda hadis olarak nakledildiği için adlandırılırken bu isim kullanılır.

¹¹ Ahmed Cevdet Paşa eser hakkında *Risâle* ismini kullanır, bk. *Usûl-i Hadis*, 1316/1900, s. 4.

¹² Bk. Seydişehri, Muhmut Es'ad, *a.g.e.*, s. 3-8.

¹³ Söz konusu mektup, Cevdet Paşa'nın ilmî mütalaalarını ihtiva ettiği için sıradan bir mektup değil, ilmî bir belge olması nedeniyle bu makaleye konu edilmiştir.

biz, başka bazı hususlara da dikkat çekip birtakım esaslardan bahsederek inceleme konusu yapacağız.

A. Hadisleri Tercüme Kuralları Hakkında Bazı Çalışmalar

Hadislerin tercümesinde dikkat edilecek hususları genel esasları ile tespit ederek önemli yanlışlara dikkat çekip önemli prensipleri örnekleriyle açıklayan detaylı bir makale Nebi Bozkurt tarafından yazılmıştır.¹⁴ Hadisin tercümesini bir çeşit mana ile rivayet olarak değerlendiren Bozkurt, çalışmasında çok önemli bir konuyu “*Hz. Peygamber’in Maksadını Tam Olarak Yansıtmannın Önemi*”¹⁵ başlığı altında anlatır. Hadislerin tercüme edilirken özellikle edebî sanatlar konusunda iyi bir çalışma yapmanın gerekliliğine, mecaz, teşbih, istiare ve kinaye gibi edebî sanatlar bilinmeden sağlıklı bir tercümenin mümkün olamayacağına vb. bazı hususlara dikkat çektikten sonra bu konu ile ilgili yapılan bazı yanlışları da örnekleriyle anlatır. Yapılan yanlışlar hakkında verdiği örneklerin bir kısmının da yukarıda sayılanlardan başka, kelimenin anlamına ve Hz. Peygamber’in, söz konusu hadiste kastettiklerinin doğru anlaşılmasına yönelik olduğu görülür. O, hadislerin doğru tercümesi için dikkat edilmesi gereken kuralları örnekleriyle ve yapılan yanlışlara da işaret ederek¹⁶ “*Hadislerin Tercüme ve Yorumunda Uyulması Gereken Kurallar*” başlığı altında konuyu on beş madde halinde açıklar.¹⁷ Sözü edilen kurallar şüphesiz çok önemlidir. Ancak tercüme ve özellikle hadislerin tercümesi hakkında uyulması gereken kurallar şüphesiz bunlardan ibaret değildir. Nitekim müellif de buna işaret etmiştir.¹⁸

Nebi Bozkurt’tan önce hadislerin tercümesi konusunda Ahmed Cevdet Paşa da (1823-1895), konunun çok önemli bir başka yönünden bazı hususlara dikkat çeker. Osmanlı devlet adamı ve hukukçu Mahmud Es’ad Seydişehirî (1856-1918), ders kitabı olarak kullanılmak üzere *Usûl-i Hadîs* adında muhtasar bir kitap yazar ve ele aldığı konularla ilgili olarak örnek verdiği bazı hadisleri tercüme ettiği bu kitabı, Ahmed Cevdet Paşa’ya hediye olarak gönderir. Paşa, o zamana kadar Türkçe üzerinde önemli çalışmalar yapmıştır.¹⁹

¹⁴ Nebi Bozkurt, *Hadislerin Tercüme ve Yorumlarında Dikkat Edilmesi Gereken Kurallar*, Marmara Ün. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı 11-12, 1993-1994, s. 211-281. Tayyib Okıç’ın *Hadiste Tercüman* makalesi hadisin tercümesi ile ilgili değil hadislerde geçen tercüman kelimesi ile ilgilidir. Fakat tercüme ile ilgili önemli bazı hususlara da değinilmiştir. Bk. Muhammed Tayyib Okıç, “Hadiste Tercüman”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIV, 1966, s. 27-52.

¹⁵ Bozkurt, *a.g.m.*, s. 217.

¹⁶ Bozkurt, *a.g.m.*, s. 221.

¹⁷ Bozkurt, *a.g.m.*, s. 270.

¹⁸ Bozkurt, *a.g.m.*, s. 275.

¹⁹ Yusuf Halaçoğlu, Mehmet Akif Aydın, “Cevdet Paşa,” *DİA*, İstanbul 1993, VII, 445.

ve Türkçe hakkında uzman derecesinde bilgi sahibidir.²⁰ Seydişehir'in tercümelerinin, rivayet lafızları bakımından yanlış olduğunu görür. Bu hususları ve benzer başka konuları içeren bir mektupla durumu Seydişehir'ye iletir. Mektup önemli tercüme kurallarını içermektedir. Biz söz konusu mektuba ve onda bahsedilen kurallara geçmeden önce her iki büyük bilginin hayatları hakkında kısa bilgi verelim.

1. Mahmud Es'ad Seydişehirî (1856-1918)

Adı, Mahmud Es'ad olup *Usûl-i Hadîs*²¹ kitabında, Mahmud Es'ad bin Emin şeklinde yazılan Seydişehir, 1856 yılında Konya Seydişehir'de doğmuştur. Babası Güzelzâde Emin Efendi'dir. Fatih Medresesi'nde dinî ilimleri tahsil ederek dersiâm olmuş sonra da Menşe-i Muallimîn-i Askerî adlı okula kaydolup Erkân-ı Harbiye'den mezun olarak yüksek matematik öğretmeni diplomasına sahip olmuştur. Bu arada Hukuk Mektebi'ne kaydolarak devletler hukuku ve hukuk felsefesi dersleri almıştır. Hayatı boyunca önemli memuriyetlerde bulunan Seydişehirî 18 Mart 1918'de bir kalp krizi neticesi ölmüştür. Seydişehirî, önemli eserler kaleme almıştır. Bunlar, İslam Tarihi, İslam Hukuku, Fıkıh Usûlü ile hukuk felsefesi ve mahkemelerle ilgili mevzuat üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca tercümeleri de vardır. *Usûl-i Hadîs* adındaki kitabı ise alanında Türkçe yazılmış ilk eserlerdendir²² ve müellif bu eseri henüz 24 yaşında iken kaleme almıştır.²³

Bu makalenin konusu olmamakla birlikte mektubun yayımlandığı eser hakkında kısa bilgi verelim. Eserin adı *Usûl-i Hadîs* olup Osmanlı Türkçesiyle yazılmış muhtasar bir hadis usulüdür. 13.5x19.5 ebadında (roman boy) 120 sayfadan ibarettir ve maddeler halinde yazılarak 304 maddede tamamlanmıştır. Eser iki baskı yapmıştır; birinci baskı İzmir'de 1307/1891, ikinci baskı da İstanbul'da 1316/1900 yılında yapılmıştır.²⁴ Seydişehirî bu baskılardan birincisini Ahmed Cevdet Paşa'ya hediye etmiş, Paşa bu hediyeden memnun olup tebriklerini bildirirken bazı tenkitlerini de içeren bir mektup

²⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, II. Baskı, İstanbul, 1977, s. 199. Tanpınar, Cevdet Paşa'nın bu çalışmalarla elde ettiği derinliğin kendisine bu konularla ilgili görevlerin verilmiş olmasına bağlı olduğunu düşünür, bk. a.y.

²¹ Bk. *Usûl-i Hadîs*, II. Baskı, İstanbul, 1316.

²² Türkçe ilk hadis usulü kitapları hakkında bk. Ahmet Yücel, *Başlangıçtan Günümüze Hadis Usulü*, Ankara, 2009, s. 73-74.

²³ Seydişehirî'nin hayatı ve eserleri hakkında bk. Ali Erdoğan, "Seydişehirî," *DİA*, İstanbul 2009, XXXVII, 25-27. Bu başlık adı geçen kaynaktan kısaltılarak alınmıştır.

²⁴ Mahmud Es'ad Seydişehirî'nin bu eseri, Hadis Usulüne yeni başlayanlar için temel bilgileri veciz bir şekilde anlatan alanında önemli bir yere sahip olup günümüz Türkçesine de kazandırılmıştır. Geniş bilgi için Bk. *Muhtasar Hadis Usulü Tarihi ve Seydişehirî'nin Usûl-i Hadîsi*, Hazırlayan: Emre Yazıcı, İstanbul, 2010.

göndermiştir. Söz konusu mektup ikinci baskıda, “*Bir İfâde*”²⁵ başlığı altında kitaba alınmış olup²⁶ içeriğinden bu suretle istifade imkânı buluyoruz.

2. Ahmed Cevdet Paşa (1823-1895)

Asıl adı Ahmed olup Cevdet mahlasıdır. Ahmed Cevdet 26-27 Mart 1823 Lofça Bulgaristan doğumludur. Babası Bulgaristan’ın ileri gelenlerinden Hacı İsmail Ağa, annesi Ayşe Sümbül Hanım’dır. İlk tahsiline Arapça öğrenimi ile Bulgaristan’da başlamış, daha sonra dedesi tarafından tahsilini ilerletmesi için İstanbul’a gönderilmiştir. İstanbul’da İslami ilimler yanında hesap, cebir, hendese, edebiyat, tasavvuf dersleri alıp Farsça’yı öğrenmiştir. Tahsilini sürdürürken icazet alıp bir yandan da dersler vermiştir. İlme düşkün olup sürekli kitap okur, yalnızca bayramlarda tatil yapardı. Osmanlı hariciyesinde bazı görevler alıp Encümen-i Dâniş üyesi olmuştur. Galata, Mekke, İstanbul Kadılıkları ve Anadolu Kazaskerliği görevlerine getirilmiştir. Halep, Bursa gibi çeşitli valilikler ve Adliye, Evkâf, Maarif, Ticaret nâzırlığı gibi bakanlık görevlerini üstlenip Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Cemiyeti reisliğinde bulunarak on altı kitaptan oluşan *Mecelle*’nin tamamlanmasını sağlamıştır. 26 Mayıs 1895’te vefat eden Cevdet Paşa *Kavâid-i Osmâniyye*/sonra *Kavâid-i Türkiye*, *Tezâkir-i Cevdet*, *Tarih-i Cevdet* ve *Kısas-ı Enbiya* gibi çok önemli eserler yazmıştır.²⁷ Bilinen başka özelliklerinin dışında Türk Dili konusunda uzman sayılan bilginlerdendir.

III. Cevdet Paşa’nın ‘Bir İfâde’ Başlıklı Mektubu

Haziran 1308/1892 tarihinde yazılan mektup, Seydişehir’in kaleme aldığı ve Cevdet Paşa’ya gönderilen *Usûl-i Hadis* adlı kitabın,²⁸ Paşa tarafından, kendisine ulaştığını müellife bildirme, memnuniyetini ifade ve tespit edilen dil kullanım hatalarına işaret etme amacıyla yazılmıştır.²⁹ Hadis tercümesi konusunda günümüzde öğretilmeyen ve dikkat edilmeyen hususlara işaret edilen bu mektup, her hadis uzmanı tarafından mutlaka okunmalıdır. Paşa, mektupta önce birkaç yanlış kullanıma işaret eder, *dahi* kelimesi yerine *dâhî*; *zuhur* yerine *tezahür* kelimelerinin kullanılmasının yanlış olduğunu, sebeplerini de açıklayarak belirtir.³⁰ Sonra hadislerin tercümesi konusunda ilk

²⁵ Seydişehirî, *Usûl-i Hadis*, s. 3.

²⁶ Seydişehirî, *Usûl-i Hadis*, s. 3-8.

²⁷ Hayatı ve eserleri hakkında bk. Yusuf Halaçoğlu, M. Akif Aydın, “Cevdet Paşa,” *DİA*, İstanbul 1993, VII, 443-450. Bu başlık adı geçen kaynaktan kısaltılarak alınmıştır.

²⁸ Cevdet Paşa “*Risale*” olarak zikreder, bk. s. 4.

²⁹ Bk. *a.g.e.* s. 3 vd.

³⁰ Cevdet Paşa’nın işaret ettiği bu kelimelerin yanlış kullanımları ikinci baskıda tashih edilmişlerdir. Hayatı hakkında kısa bilgi verdiğimiz müellifin, *dahi* yerine *dâhî* kelimesinin kullanılmasının yanlışlığını bilmediğini düşünmek doğru bir yaklaşım olmaz. Nitekim

râvinin sözü olarak, mürsel ve müdelles hadislerde zikredilen *فَالَ/kâle* mâzi fiilinin Türkçeye ve hadisin türüne uygun bir şekilde tercüme edilmesi kurallarına dikkat çeker.

Eserin 39. maddesinde³¹ müellif Seydişehirî şöyle der:³²

Rivayet, bir kelâmı nakletmektir.

Rivayet iki türlüdür:

Biri, “dedi,” “rivayet etti” gibi **mâzi-i şuhûdî** sıgasıyla olur. Sıga-i mezkûre cezm ifade ettiğinden nakli mevsuk olan yerlerde istimal olunur.

Diğeri, ‘denildi’ ‘rivayet edildi’ gibi **mâzi-i nakli** sıgasıyla olur. Sıga-i mezkûre temriz ifade ettiğinden zayıf yerlerde kullanılır.³³

Bu ifadeler yukarıda işaret edildiği üzere, hadis türüne ve Türkçenin ifade inceliklerine uygun değildir. O yüzden Cevdet Paşa bu ifadelere itiraz eder ve bunu şöyle açıklar:

Bu cümlelerin manasını anlayamadım. Zira lisanımızda fi'l-i mâzi, ‘şuhûdî’³⁴ ve ‘nakli’³⁵ diye iki kısma münkasımdır. Ama lisân-ı arabîde mâzi, böyle iki kısma münkasım olmayıp iki surette dahi bir sıga istimal olunur ve şuhûdî ya nakli olması karine ile bilinir.

Meselâ, “fulan geldi” dediğimizde, “geldiğini gördüm” demek olur. Ve “gelmiş” dediğimizde, “işittim ki fulan gelmiş” demek olur. Ve görmeden “geldi” denilirse galat olur. Ama lisân-ı arabîde ikisi de *جَاءَ/câe* sıgasıyla ifade olunur.

“فُلَانٌ وَصَحْبَانَا” denildiğinde, fulan geldi ve bizimle sohbet eyledi, diye tercüme olunur. Ve “فُلَانًا قَدْ جَاءَ”/semi'tu enne fulânen kad câe” denildiğinde “işittim ki fulan gelmiş” diye tercüme olunur.

Kezâlik, Türkçe “fulan dedi” dediğimizde, “bizzat bana söyledi” demek olur ve “demiş” denilirse “işittim ki demiş” demek olur ve “**demiş**” **makamında** “**dedi**” **denilir ise kızb olur**. Ama lisân-ı arabîde iki surette dahi kâle lafzı kullanılır ve makam karinesiyle “dedi” yahud “demiş” diye tercüme olunmak lazım gelir. Binaenaleyh râviler onun, mâzi-i şuhûdî olduğunu tayin için “عَنْ فُلَانٍ أَنَّهُ قَالَ سَمِعْتُ”/semi'tu an fulân ennehu kale” derler.

kitabın ikinci baskısında bu hususların malum olduğunu/*derkâr* ve tenkit edilen bu ifadelerin bir sehv-i kalem olduğunu belirtmektedir, bk. s. 4, dipnot 1.

³¹ Seydişehirî, kitabını maddeler halinde numaralayıp tertip ettiği için, madde numarası verilerek yer göstermenin müracaatı kolaylaştıracağı düşünülmüştür.

³² Osmanlı Türkçesiyle yazılan metin, anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla kısmen günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

³³ Seydişehirî, *a.g.e.* I. Baskı, madde, 39.

³⁴ Mazi-i şuhûdî, görülen geçmiş-di'li geçmiş zaman demektir. Bk. M. Kaya Bilgegil, “*Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul, 1984, s. 265-266; Nevzat Özkan, “İlk Dilbilgisi Ders Kitabımız Medhâl-i Kavâid Hakkında,” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 11, 2001, s. 103.

³⁵ Mazi-i nakli, duyulan geçmiş/miş'li geçmiş zaman demektir, bk. Bilgegil, *a.g.e.*, s. 266-267; Nevzat Özkan, *a.g.m.*, s. 103.

Risâle-i behiyelerinin 49. maddesine atf-ı nazar-ı dikkat olunursa mesele pek güzel muttazih olur.³⁶

Risâle-i mezkûrenin 81. maddesinde beyan olunan tedlis fi'l-hadis bahsi de bu meseleden münbais olur. Meselâ bir râvinin şeyhi sika olmayıp da şeyhin şeyhi sika olduğu halde rivayetine kuvvet vermek için kendi şeyhini tayy ve şeyhinin şeyhine isnad ile “قَالَ/كَالَ/كَالَ” diyerek güya³⁷ bizzat şeyhinin şeyhinden işitmiş olduğunu iham ederse hadis müdelles ve râvi dahi tedlis ile mat'ün olur. Ve böyle şeyhinin şeyhine isnad ile “قَالَ/كَالَ/كَالَ” dedikte ‘fulân dedi’ yahut ‘ demiş’ manalarına muhtemel olmakla onu nasıl tercüme edeceğimizi bilmeyip tahkika muhtaç oluruz. Ama Türkçe mâzi-i şuhûdî ve mâzi-i naklî başka başka sıgalar ile ifade olunduğundan lisanımız bu şekilde tedlise müsait değildir.

Hadis-i mürsellerde dahi bu dakikaları gözetmek ve ona göre tercüme etmek vacip olur. Şöyle ki bir sahâbî:

“سَمِعْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ هَكَذَا/semi'tu an rasûlillâhi sallallâhu aleyhi ve sellem ennehu kâle hâkezâ” dedikte, mâzi-i şuhûdî manasında sarîh olmakla “Rasûl-i Ekrem'den işittim ki şöyle dedi” diye tercüme olunur. Ama “سَمِعْتُ/semi'tu” demeyip de yalnız “قَالَ رَسُولُ اللَّهِ/كَالَ Rasulullâh” derse, “dedi” ve “demiş” manalarına muhtemel olur. Fakat mürselât-ı sahâbe muteber olduğundan bu ihtimal o hadisin sıhhatine hâlel vermez. Zira ya hadisi kendisi bizzat Rasûl-i Ekrem'den işitmiş yahut ondan işiten diğer bir sahâbîden işitmiş demek olur. Ashab-ı Kirâm ise hep udûldür. Şu kadar var ki biz buradaki “قَالَ/كَالَ”yi ‘dedi’ diye mi tercüme edelim yoksa ‘demiş’ diye mi? Burasını bilmek için **tahkika** muhtaç oluruz.

Meselâ hîn-i bed'i vahiye Kur'an-ı Azîmu's-Şân nazil olurken Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem Hazretleri düçâr-ı şiddet olarak mübarek dudaklarını tahrik buyurmuş. *Sahîh-i Buhârî*'nin Birinci Bâbında buna dair İbn-i Abbâs (68/687) radıyallahu anhuma hazretlerinden “كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَرِّكُ شَفَتَيْهِ”/kâne Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem yuharrîku şefeteyhi” diye rivayet olunan cümleyi “Resullullah sallallâhu aleyhi ve sellem dudaklarını tahrik edermiş” diye tercüme etmek lazım gelir. Zira hîn-i bed'i vahiye Abdullah b. Abbâs henüz doğmamış idiğinden o hali bizzat görmüş olmayıp yalnız bir sahâbîden işitmiş olduğu muhakkaktır.³⁸

Ama tabiiinden biri “قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ”/kâne Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem...” dediğinde mâzi-i şuhûdî ihtimali olmadığından “Rasul-i Ekrem demiş” diye tercüme olunmak tabiidir.

Vakıa müverrihlerimiz çok defa vakayi-i sâlifeyi hikâye ederken mâzi-i naklî yerinde vukûu muhakkak olduğunu ima için mâzi-i şuhûdî istimal ederler. Lakin bunda karine-i mânia olduğundan lisanımıza mahsus bir istiare-i tebeyye³⁹ olur ve makam-ı hitabiye yakışır. Ama rivayet-i hadis gibi ciddiyâtta bilâ karine iki manaya muhtemel olup da tedlise mahmul olabilecek sıga istimali caiz olmaz. Elhasıl “denildi” sıgasına mâzi-i naklî demeye bir vecih bulamadım. “Dedi,” “denildi” ikisi de mâzi-i şuhûdî olup onların mâzi-i naklîleri “demiş” “denilmiş” sıgalarıdır.

* * *

³⁶ Seydişehrî, a.g.e., s. 5.

³⁷ Seydişehrî, a.g.e., s. 5.

³⁸ Seydişehrî, a.g.e., s. 6.

³⁹ Fiil ve türevleri ile yapılan istiareye, istiare-i tebeyye denilir. Bk. İsmail Durmuş, İskender Pala, “İstiare,” *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, s. 317.

Lisân-ı Arabide “قِيلَ/kîle” tabirine sığa-i temriz denilmiş olması bahsine gelince, Risâle-i behiyelerinin yüz dokuzuncu sahifesine müracaatla bunun vechi malum olur ki râvinin mechulu'l-hal olması mucib-i iştibah olduğu halde isminin zikrinden iraz olunarak mechul sığısıyla “قِيلَ/kîle” denilince râvinin za'fına delil olur. Yoksa “قِيلَ/kîle” sığısı dahi şühûdî ve nakliye muhtemel olup yerine göre “denildi” yahut “denilmiş” diye tercüme olunmak lazım gelir.⁴⁰

Bu satırlardan sonra Cevdet Paşa, hocası ile yaşadığı bir hatırayı nakleder ve müdelles bir hadisi tercüme ederken hocasının “قَالَ/kâle” fiilini “dedi” şeklinde tercüme etmesinin yanlışlığını fark ederek araştırdığını ve yukarıda belirttiği sonuçlara ulaştığını anlatır.⁴¹

IV. Cevdet Paşanın Mektubunda Hadis Tercüme Kuralları

Cevdet Paşa bir kısmını yukarıda aktardığımız mektubunda, hadis tercümesinde dikkat edilmesi gereken Türkçeye özel kuralları açık bir şekilde ifade etmiştir. Bunlara geçmeden mektupta ifade edilen mürsel ve müdelles hadis türlerini kısaca tarif edelim.

Mürsel Hadis: “Ersele” fiilinden ism-i mef'ûl olan ‘mürsel’ kelimesi sözlükte ulaştırılmış, gönderilmiş, irsal edilmiş demektir. Hadis terimi olarak, sahâbîden hadis alan tabiünün, aldığı hadisi rivayet ederken sahâbîyi atlayıp doğrudan Hz. Peygamber’e (s.a.v.) isnad ederek rivayet ettiği hadislere denir. Tabiündan bazı râviler hadisi aldıkları sahâbînin ismini, isnadında atlamış ve kendisi Hz. Peygamber’den (s.a.v.) işitmiş ya da O’nu görmüş gibi “Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle... buyurdu” veya “şöyle... yaptı” gibi ifadelerle hadis rivayet etmişlerdir. Böyle rivayete irsal, tabiünün irsal yaparak rivayet ettiği hadise mürsel adı verilmiştir. Mürselin çoğulu, merâsil gelir.⁴²

⁴⁰ Seydişehrî, a.g.e., s. 7.

⁴¹ Seydişehrî, a.g.e., s. 7.

⁴² Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2009 s. 302. Mürsel hadis hakkında geniş bilgi için bk. Salahattin Polat, *Mürsel Hadisler ve Delil olma Yönünden Değeri*, Ankara, 2010.

Mürsel misal olarak şu hadisler verilebilir:

“Atâ b. Yesâr’dan rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber buyurmuştur ki, “Bir kul hastalandığında Allah ona iki melek gönderir. “Bakın ziyaretçilerine ne diyor” buyurur. (Onlar bakarlar) ziyaretçileri geldiğinde Allah’a hamd ve sena ediyor. Allah en iyi bilen olduğu halde hemen O’na ulaştırırlar. O zaman Allah “Kulumun ölmesini takdir etmişsem Cennete koymam onun üzerimdeki hakkıdır. Eğer sağlığına yeniden kavuşturursam beden ve kanını daha hayırlı beden ve kanla değiştirir ve günahlarını bağışlamam o kulumun üzerimdeki hakkıdır” buyurur.” Bu hadisi rivayet eden Ata b. Yesar tabiidir “...Sa’id İbnu'l-Museyyeb'den rivayet olduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.v.) canlı hayvan karşılığı et satışını yasakladı.” Bu hadisi rivayet eden Sa’id İbnu'l-Museyyeb tabiidir. “Mekhûl’dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) “Hac farızasını yerine getiren bir kimsenin (Allah yolunda) savaşa girmesi kırk (kere nafile) haccetmesinden daha efaldir” buyurdu. .” Bu hadisi rivayet eden Mekhûl tabiidir. Mücteba Uğur, a.g.e., 303-304.

Görüldüğü gibi mürsel hadis, hadisi nakleden ilk râvinin bizzat Hz. Peygamber'den (s.a.v.) işitmediği, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) işiten başka bir sahâbiden duyup kendisi işitmiş gibi naklettiği hadistir. Cevdet Paşa'nın belirttiği gibi bu türden olan hadislerde ilk râvi " قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ /kâle Resûlüllah sallallâhu aleyhi ve sellem..." diyerek hadisi naklederse bu, Arapça dil kuralları bakımından yanlış bir ifade değildir, ancak Türkçeye tercüme edilirken bu cümlede geçen " قَالَ/kâle" mâzi fiili, " demiş-buyurmuş" şeklinde tercüme edilmelidir.

Müdelles Hadis: Tef'il babından ismu'l-mef'ul olan müdelles, bir râvinin, rivayet ettiği hadisi görüşmediği veya görüştüğü halde hadis almadığı ya da bazı hadisleri aldığı halde rivayet ettiği hadisi, görüştüğü o şeyhten almadığı halde, almış zannını uyandıracak şekilde rivayet ettiği hadise denir. Bir râvi bazen aynı asırda yaşmalarına rağmen bir şeyhle görüşmemiş olabilir yahut görüşmüş ancak ondan hadis rivayet etmemiş olabilir. Aynı zamanda o şeyhinden bir kaç hadis rivayet etmiş olması da mümkündür. İşte böyle bir râvinin aslında görüşmediği veya görüştükleri halde hadis almadığı ya da hadis almış olsa bile almadığı bir hadisi ondan aldığı vehmini uyandıracak şekilde rivayet etmesine tedlis; böyle rivayet ettiği hadise müdelles adı verilir. Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere müdelles, bir anlamda râvinin şeyhini gizleyerek başkasından rivayet ediyormuş zannını uyandırarak naklettiği hadistir.⁴³

⁴³ Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 249-250.

Şu hadisler, Müdelles hadise örnek gösterilebilir:

"... Yahya şunları söylerken duydum: Hişâm b. Urve, babası (Urve İbnu'z-Zubeyr'den, Hz. Âişe'den naklederek onun şöyle dediğini anlatırdı: Peygamber (s.a.v.) iki iş arasında seçme yapmak durumunda olduğunda (günah olmadığı sürece kolay olanı seçerdi)..." "O, hiçbir şeye (ne bir kadına ne de bir hizmetçiye) asla eliyle vurmamıştır."

Yahya diyor ki: "Hişâm b. Urve'ye hadisi (babasından) duyup duymadığımı sordum. Bana 'Babam, Hz. Âişe'nin 'Peygamber (s.a.v.) iki iş arasında seçme yapmak durumunda kaldığında (günah olmadığı sürece kolay olanı seçerdi)' dediğini haber verdi. Babamdan bundan başkasını duymadım. Hadisin geri kalan kısmını ondan işitmedim. O kısım Zuhri'dendir' cevabını verdi."

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşsiz ahlâkından iki önemli görüntüyü dile getiren bu hadiste râvi Hişâm b. Urve ilk kısmı babası - Hz. Âişe isnadıyla nakletmiştir. Ancak bununla birlikte babasından işitmemiş olduğu diğer kısmı ondan duymuşçasına rivayet etmiştir. Yahya'nın sorması üzerine de gerçekte Zuhri'den nakledilen hadisi babasından işitmişçasına rivayet ederek tedlis yaptığını açıklamak zorunda kalmıştır. Şu hâle göre hadisin ikinci kısmı Hişâm'ın yaptığı tedlisle müdelles hale gelmiştir.

"... Bize Ebû Avâne tahdîs etti. A'meş'den - İbrahim et-Teymî'den - babasından - Ebû Zer'den, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "Falanca Cehennem'dedir. Yâ Hannân, Yâ Mennân diye bağırır" buyurduğu rivayet edilmiştir.

Ebu Avâne şöyle demiştir: "A'meşe dedim ki: 'Bu hadisi İbrahim et-Teymî'den işittin mi?' 'Hayır, işitmedim' diye cevap verdi, onu bana ondan naklederek Hakim b. Cubeyr tahdis etti."

Anlaşıldığı gibi burada da tedlis yapan râvi, hadisini isnad ettiği şeyhten almamış, o şeyhten alan bir başka râviden almıştır. Dolayısıyla burada bir râvi şeyhin adını zikrederek “ قَالَ فُلَانٌ /kâle fulân” derse bu, “fulan demiş” şeklinde tercüme edilmelidir. “fulan dedi” şeklinde tercüme edilirse Cevdet Paşa'nın ifadesiyle galat ve kizb olur. Şimdi bu mektupta belirtilen kuralları görelim.

A. Hadiste Mâzi Fiil Tercümesinde Uyulması Gereken Kurallar

1. Arapçada bir kip ile ifade edilen mâzi, Türkçede iki kiple ifade edilir. Bunlar, “görülen geçmiş” ve “duyulan geçmiş”tir.

2. Buna göre kişi geçmişte, bir sözü aracısız bizzat duymuşsa bu, “görülen geçmiş”tir. Şayet o kişi, geçmişe ait bir sözü kendisi değil bir aracı vasıtasıyla duymuşsa buna da “duyulan geçmiş” denir.

3. Arapçada bir mâzi kipi ile ifade edilen fiil, Türkçeye tercüme edilirken içerdikleri bu manaya uygun bir tercihle tercüme edilmelidir.

4. Hadis tercümesinde eğer hadisi rivayet eden ilk râvi hadisi bizzat Resûlullah (s.a.v.)’den işitmiş ve “ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ /kâle Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem...” demişse, bu hadiste geçen “ قَالَ /kâle” mâzi fiili, görülen geçmiştir ve “dedi, buyurdu” şeklinde tercüme edilmelidir.

5. Hadisi rivayet eden ilk râvi, rivayet ettiği hadisi bizzat Resûlullah’tan (s.a.v.) işitmemiş de başka bir râviden duymuş ama hadisi bizzat Hz. Peygamber’den (s.a.v.) işiten bir râvi gibi “ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ /kâle Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem...” diyerek nakletmişse, bu hadiste geçen “ قَالَ /kâle” mâzi fiili, duyulan geçmiştir ve bunu “demiş-buyurmuş” şeklinde tercüme etmek gerekir ve bu durum mürsel hadislere göredir.

6. Eğer hadis müdelles olup râvi şeyhini atlayarak, hadisi, şeyhinin şeyhine isnad etmiş meselâ “ قَالَ فُلَانٌ /kâle fulân” demişse, o zaman bu ifadenin de “fulan demiş” şeklinde tercüme edilmesi gerekir.

7. Hadis türlerinden mürsel ve müdelles hadisler mâzi-i nakli/duyulan geçmiş kipinde tercüme edilmeleri gerektiği gibi, munkatı’ hadislerin tamamında isnadda adı geçen râvilerin bulunduğu kısımda kullanılan mâzi edâ lafızları da bu kurala uygun tercüme edilmelidirler.

8. Ashabtan nakledilen ve ‘görülen geçmiş’ sığısıyla nakledilen bütün hadisler yalnızca görülen geçmiş/di’li geçmiş zaman kipiyle tercüme

Burada da açıkça görülmektedir ki A’meş, Ebû Avâne’nin sorusu üzerine İbrahim et-Teymî’den rivayet etmiş görünen hadisi doğrudan değil de Hakîm b. Cubeyr vasıtasıyla ondan aldığını belirtmiştir. Onun Hakîm aracılığıyla aldığı hadisi İbrahim et-Teymî’den doğrudan almış gibi göstermesi tedlîstir. İsnadında tedlîs yapılarak rivayet edilen bu hadis ise mudelles olmuştur. Tedliste râvinin şeyhinin ismini söylememesi söz konusu olduğundan mudelles hadislerin hükmü zayıf hadislerin hükmüne tâbidir. Bk. Uğur, Mücteba, a.g.e., s. 250-251. Bu metinlerde tedlis yapan râviler isnadda belirtilmektedir.

edilebilirler, aksi halde tercüme hadisin ‘sahâbe mürseli’ olduğu zannını uyandırır.

9. Hadis rivayetinde sahâbe adalet sahibi oldukları için sahâbenin mürsel olarak rivayet ettikleri hadisler, ‘görülen geçmiş’ sığısıyla tercüme edilmesinde bir mahzur yoktur. Ancak hadisin durumunu tespit edip yine de doğru tercüme etmek gerekir ve bunun için tahkike ihtiyaç vardır.

10. Tarihçiler, tarihi olayları duyulan geçmiş/di’li geçmiş zaman kipiyle anlatsalar da bu onlar için uygun görülebilir ve hitap makamına yakışır. Fakat hadis gibi ciddi ve sorumluluk yükleyen hususlarda tedlise hamledilebilecek bir üslup kullanılamaz.

11. Türkçede “dedi” ve “denildi” sığıları biri malum, diğeri meçhul fiil olsalar da bunlar ‘görülen geçmiş’ kipindedirler. Bunların ‘duyulan geçmiş’ kipleri “demiş” ve “denilmiş” şeklinde olur.

12. Arapçada “كَيْلٌ/kîle” fiilinin temriz ifade etmesi ise râvinin isminin ve hadis ilmiyle ilişkisinin bilinmemesi/*meçhûlu’l-hâl olması* ile ilgilidir. İsnadın herhangi bir yerinde karşılaşılan “كَيْلٌ/kîle” fiili, tahkik sonucu ‘görülen geçmiş’ kipinde olduğu tespit edilirse “denildi” ; ‘duyulan geçmiş’ kipinde olduğu anlaşılırsa “denilmiş” şeklinde tercüme edilmelidir.

V. Sonuç

Tercüme güç bir iştir. Özellikle Arapça ve Arapçadan dinî bir metnin tercümesi bu güçlüğü ile birlikte bir de sorumluluk yükleyen ciddi bir iştir. Durum böyle iken Türkçede ‘hadis tercümesi’ konusunu ele alan az sayıda çalışmaya sahibiz. Bunun, bir kısmı önceki sayfalarda belirtilen önemli sebepleri vardır.

Başarılı bir tercüme yapabilmek için ilk adım, Türkçeyi bütün yönleriyle bilmek ve bu bilgiyi, kelime kalıplarının kullanım özelliklerine kadar derinleştirmektir. Ahmed Cevdet Paşa, Türkçede, Arapçada bulunmayan bir mâzi kullanım tarzı olduğunu önce tespit etmiş ve bunun hadise mutlaka uygulanmasının gerekliliğine işaret ederek aksinin, râvinin yalancı olması anlamına geleceğini belirtmiştir. Hadiste râvinin yalancı olması veya yalancılıkla itham edilmesi rivayetin merdûd olma sebeplerinden biri olduğundan, Türkçenin bu özelliğinin, hadis tercümelerinde kullanılması zorunludur. Çünkü mürsel ve müdelles hadisler, ilk râvilerinin, sözü bizzat işitmediği veya olayı bizzat görmedikleri hadislerdir. Bunlar ilk râvinin kullandığı mâzi fiille rivayet edilseler bile bu fiilin Türkçeye tercümesinin, Türkçedeki iki geçmiş zaman kiplerinden “görülen geçmiş/di’li geçmiş zaman kip” ile “dedi” şeklinde değil, “duyulan geçmiş/miş’li geçmiş zaman” kipiyle “demiş” şeklinde olması gerekir.

İsnadı munkatî' olan bütün hadislerin tercümesinde bu kuralın uygulanması bir zarurettir. Çünkü uygulanmadıklarında hadisin isnadı muttasılmiş gibi bir zan uyandıracaktır.

Aynı şekilde bu hususa dikkat edilmeden sahih bir isnadın ilk râvisinin kullandığı görülen geçmiş/di'li geçmiş zaman kipi ile nakledilen bir hadis, mutlaka buna uygun olarak tercüme edilmelidir. Aksi takdirde muttasıl isnada sahip hadis, isnadı munkatî' imiş zanni uyandırır.

Bu çalışmada söz konusu edilen kurallar yalnızca hadisin ilk râvisinin hadisi rivayet ederken kullandığı eda lafzı ile ilgili kurallardır. Demek ki hadis tercüme kuralları hakkında daha çok ve geniş çalışmalara ihtiyaç vardır. Yukarıda sözü edilen hususlar, hadis tercümesi ile ilgili problemlere özel olmayıp aynı zamanda Türkçeye tercüme edilen bir hadisin, nakledilirken kullanılan rivayet metoduna uygun bir şekilde tercümesi gerektiği için de bu kurala uyulmasının bir zorunluluk olduğunu göstermektedir.

Bütün bunlardan anlaşılan önemli bir nokta ise Türkçeye tercüme edilmek istenilen her hadisin rivayet metodunun mutlaka bilinmesinin gerektiğidir. Aksi takdirde yanlış tercüme yapılarak hem yanlış bir yola girilmiş hem de dinî sorumluluğu büyük bir hataya düşülmüş olur.

Özet: Geçmiş zamana ait, görülen bir olay veya duyulan bir söz, Arapçada bir mâzi fiil kipi ile ifade edilir. Türkçede aynı fiil, iki ayrı kiple ifade edilmektedir. Hadisler arasında farklı geçmiş zaman kiplerine göre tercüme edilmesi gereken hadisler vardır. Türkçenin söz konusu özelliğini gözeterek yapılan tercüme hadislerin güvenilirliği açısından önemlidir. Bu çalışmada, sözü edilen hususlar üzerine Cevdet Paşa'nın yazdığı önemli bir mektup bilim dünyasına tanıtılacak ve hadis tercümelerinde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar tartışılacaktır.

Atıf: Mirza TOKPINAR, "Hadis Tercümesinde Şuhûdî Mâzi ve Nakli Mâzi Hakkında Cevdet Paşa'nın Bir Mektubu Üzerine", *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, X/1, 2012, ss. 99-111.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Tercüme, Geçmiş zaman kipi, Müdelles, Mürsel.